

משוויץ של המזה"ת לקן טרור: מה צריך ללמוד מלבנון?

מאת ד"ר מרדכי קידר

מבט מבס"א מס' 1,901, 24 בינואר 2021

תקציר: לבנון הוקמה כדי לשמש בית לנוצרים והמיעוטים באזור, אולם ככל שעברו השנים היא ויתרה על אופיה ועל סמליה הלאומיים והחלה להתפרק מבפנים. אם ישראל לא תלמד מהמקרה הלבנוני היא עלולה למצוא עצמה במצב לא פחות גרוע.

לבנון, כמו סוריה, ירדן, עיראק וישראל, נולדה על חורבות האימפריה העות'מאנית לאחר ששטחיה נכבשו בידי בריטניה, שיחד עם צרפת קיבלה מחבר הלאומים מנדט להקמת מדינות עצמאיות בשטחים אלו. הרעיון שניסר בחלל האינטלקטואלי-הלאומי הערבי היה להקים במרחב זה מדינה גדולה שתכלול את כל העדות הדתיות: מוסלמים, נוצרים, דרוזים, עלווים ויהודים. אלא שרבים מהנוצרים בלבנון, ובפרט המרונים, לא אהבו את הרעיון, שכן הם ידעו היטב מה עלה בגורלם של הארמנים והאשורים במלחמת העולם הראשונה, בה נרצחו במיתות משונות ואכזריות למעלה ממיליון נוצרים-ארמנים בידי מוסלמים. הם ידעו שמדינה סורית גדולה תהיה בעלת רוב מוסלמי גדול והם יהיו מיעוט כפי שהיו כל השנים תחת האימפריה העות'מאנית המוסלמית. עתה, כשהאימפריה קרסה והתרסקה, הגיעה ההזדמנות להיפרד מההגמוניה של הרוב המוסלמי.

הרעיון שהנחה אותם הוא שמדינת לבנון תאפשר לפתור את בעיית הנוצרים. הצרפתים - בעלי המנדט - הזדהו עם השאיפה הנוצרית לעצמאות ושיתפו פעולה עם המגמה להקים את לבנון כמדינה נפרדת עבור הנוצרים.

בקרב הנוצרים של לבנון ניטש ויכוח בין חסידי "לבנון הקטנה" לבין אלו שדרשו להקים את "לבנון הגדולה". "לבנון הקטנה" הייתה האזור המשתרע מבירות מזרחה וצפונה עד טריפולי. אמנם אזור קטן יחסית, אך כל תושביו נוצרים. הבעיה באזור זה היא שכולו הררי ואפשרויותיו הכלכליות, בעיקר החקלאיות, מוגבלות מאוד. האלטרנטיבה הייתה "לבנון הגדולה" שכללה גם את הבוקאע (בקעת הלבנון) שהיא שטח חקלאי פורה וגדול ואת השטחים שמדרום לביירות.

הבעיה הייתה ששטחים אלו היו מיושבים בדרוזים ובמוסלמים שיעים וסונים, עובדה המסכנת את אופייה הנוצרי של לבנון. לאחר ויכוח ציבורי התגברה המגמה להקמת "לבנון הגדולה" תוך קביעת מנגנונים חוקתיים וממשלתיים שינציחו את ההגמוניה הנוצרית. המדינה שקמה הייתה מעין-דמוקרטיה שחלקה את התפקידים הפוליטיים בין העדות השונות.

הבעיות התעוררו כאשר המיעוט הנוצרי החל לוותר על אופייה של המדינה, וניתן להצביע על נקודות רבות בתולדות לבנון שבהן אפשר לראות זאת. נציג כאן שלוש מהן:

"הסכם קהיר" של שנת 1969 בו כפה נשיא מצרים, גמאל עבדול נאצר, על לבנון לקבל מצב בו מחנות הפליטים הפלסטינים - והיו אז עשרה כאלה - הם שטח אקס-טריטוריאלי ותושביהם יכולים להתארגן, להתחמש, ולהתאמן לשם "שחרור פלסטין". בעת ההיא החלה הנוכחות הצבאית הפלסטינית בלבנון להוות איום ביטחוני על קיום המדינה, ואכן הפלסטינים החמושים היו אלו שהציתו את מלחמת האזרחים בשנת 1976.

נקודת המפנה השנייה חלה ב-1980 כאשר לבנון פתחה את שעריה בפני איראן תחת שלטון ח'ומייני לשליחת תועמלנים שיעים לחיזוק רוחם העדתית. בהמשך החלה טהראן לשלוח גם מדריכים צבאיים, נשק ותחמושת כדי לתת משמעות צבאית לעוצמתה הרוחנית של העדה השיעית. תהליך זה התרחש בשעה שהמדינה הייתה במלחמת אזרחים ויכולת הממשל למנוע את תהליך התעצמותם הצבאית של השיעים הייתה מוגבלת. הנוכחות הצבאית הישראלית בדרום לבנון היוותה תרוץ לתהליך זה.

הנקודה השלישית היא "הסכם טאא'ף" משנת 1989 שסיים את מלחמת האזרחים וקבע שכל המיליציות העדתיות תפורקנה וצבא המדינה יהיה הכוח החמוש היחיד. הסורים, ששלטו אז בלבנון, פרקו את כל המיליציות להוציא חיבאללה, אותו הם המשיכו לחמש ולחזק עד שהפך לכוח החזק ביותר בלבנון, חזק אפילו יותר מהצבא.

במקביל מתרחש בלבנון תהליך דמוגרפי דו-כיווני: הנוצרים הולכים ומתמעטים בשל ילודה נמוכה והגירה גבוהה, והשיעים הולכים ומתרבים בזכות ילודה גבוהה והגירה נמוכה. כיום העדה השיעית היא הגדולה ביותר במדינה. למרות שבלבנון לא עורכים מפקד אוכלוסין בשל רגישות העניין, יש טענה שהעדה השיעית גדולה יותר מכל העדות האחרות גם יחד, כלומר יש לה רוב מוחלט בלבנון.

לאורך שנותיה של לבנון העדה הנוצרית לא התנהלה כעדה מאוחדת (יש בלבנון יותר מעשר עדות נוצריות שונות), ורבים מהפוליטיקאים הנוצרים חיפשו בעלי ברית בקרב העדות האחרות ושיתפו פעולה איתם בעיקר כדי לקדם אינטרסים אישיים. הדוגמה הבולטת ביותר היא מישל עון שנבחר למשרת נשיא לבנון כזרוע הארוכה של חיבאללה.

כך נוצר מצב שבו מנהיג חיבאללה חסן נסראללה הוא השליט בפועל של לבנון. ברצונו ימונו פוליטיקאים מכל העדות למשרות "הנהגה" וברצונו יפלטו מהמערכת הפוליטית או אף יחוסלו (כרה"מ לשעבר רפיק חרירי). בתהליך איטי אך ברור חדלה לבנון להיות "שוויץ של המזרח התיכון" כאשר העדה הנוצרית - שעבורה נוסדה המדינה - ויתרה על "נוצריותה" של המדינה ומנהיגיה המושחתים התמסרו לשאיפות השליטה של העדה השיעית שנכללה במדינה בגלל תאוות השטח של חסידי "לבנון הגדולה" בעדה הנוצרית.

כלקח מהמקרה הלבנוני חייבת ישראל לשמור מכל משמר רוב דמוגרפי יהודי ברור ומוצק. "תוכנית האמירויות" של כותב דברים אלה נועדה להביא להפרדה בין ישראל לבין רובה המכריע של האוכלוסייה הפלסטינית ביו"ש תוך שמירת מרבית השטח הכפרי דל האוכלוסין בריבונות ישראלית.

כמו כן על ישראל לעגן את היותה מדינת הלאום של העם היהודי לא רק בחוק יסוד ("חוק הלאום") אלא אף בשורה ארוכה של חוקים, תקנות ומעשים בשטח המתבססים עליו ומיישמים אותו בפועל.

בנוסף חייבת ישראל להיות ערה לכל ניסיון לקעקע את היותה מדינת העם היהודי, בפרט מצד קרנות ואגודות ישראליות וקרנות באירופה וארה"ב שכל פעילותן נועדה לבטל מציאות זו. בהמשך לכך על ישראל לעמוד על המשמר בכל הנוגע לפעילות אנטי-יהודית בירושלים בכלל ובהר הבית בפרט ולסלק את כל הגורמים הזרים שקנו

להם אחיזה בבירת ישראל - מירדן עד תורכיה, ומהווקף (שמשה דיין בעיוורונו השליט על המקום) עד התנועה האסלאמית.
אם ישראל תוותר על היותה מדינת העם היהודי סופה יהיה זהה לזה של שכנתה הלבנונית מצפון שנועדה להיות מדינת הנוצרים.

המאמר התפרסם במקור ראשון ב-12.1.2021.

- סגן אלוף (מיל") ד"ר מרדכי קידר הוא מרצה ללימודי הערבית ולימודי המזרח התיכון באוניברסיטת בר-אילן וחוקר במרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים.